

Pišem Ti toto všetko len tak z tej jednej príčiny, aby zväzok našich myšlienok a túžieb upevnený bol, akoby ten istý princíp pod Javorinou i hoľami i Tatrami panoval. Nemáme novín, kde by sa to hlásiť mohlo, a tak len písomne nám dohovárať sa možno.

Memorandum⁷ sa do tlače nedalo, ale k prístrihnutiu dľa okolností pôvodcovi dalo.

Staráme sa, čo z nás bude, keď dosiaľ o našom budúcom lose nič nevieme. Na šťastie testimonium candidatum⁸ Jozeffyho mám, a tak ešte môže zo mňa i kňaz byť. Ale to len napotom nechávam, keď inšieho nebude. Ja sa nazdám, že nezahynieme ani s našimi ženami.

Dobšinský⁹ mi píše, že mu je Sokol lačný, že nemá povesti doň. Či dakde nemáš zahodenú z tých lepších časov. Lebo veru mne teraz povesti písať neprichodí, keď inej starosti dost mám.

Keby sme sa len dáko na noviny zmôcť mohli, to by nám treba bolo. Ak dlho ešte takto zostaneme, musím si magyar nyelvtan¹⁰ kúpiť a učiť sa na moje starie dni.

Nového u nás ináče nič, len že agitátori maďarskí opustili reči už a stíchli, ačpráve nové dni po 20/10 krčmy plné bývali.

Neviem teraz, čo by Ti ešte mal písať. Piš, či cestou listu rukou dobré je a či nie. Pán boh Ti požehnej i s Tvojimi domajšími a maj sa dobre čo najlepšie na žiadosť Tvojho
Ferienčika

55

Článok „Čo nám treba?“

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 44, str. 346—348. Budín 2. novembra 1860.

Autor úvahy^{1a} rozdeľuje potreby národné na všeobecné a zvláštne. K všeobecným potrebám počíta národnú hrdosť, dychtenie po vzdelanosti, obetavosť. K zvláštnym potrebám počíta vzdelávanie národa (časopis cirkevný, školský, beletristický), ďalej samostatný časopis politický, hospodárske noviny, knihy potrebné pre náboženský, vedecký, spoločenský a hospodársky život. Napokon žiada zriadiť spolky na vydávanie kníh, a to osobitne cirkevné a národné.

Potreby národa nášho môžeme rozdeliť a) na všeobecné, b) na zvláštne.

I. K všeobecným potrebám počítať musíme:

a) *Hrdosť národnú*, dľa čoho má Slovák cítiť, že je údom starobylej rodiny slovenskej, ktorej moc nekdy svet obdivoval; že má jazyk, ktorý dľa ľubozvuku, bohatosti,

⁷ Ide o *Hlas zo Slovenska*.

⁸ Kandidátske vysvedčenie kňazské o skúške zloženej u banského superintendenta P. Jozeffyho v Tisovci ešte pred rokom 1848.

⁹ Ide o časopis pre krásne umenia a literatúru vydávaný v rokoch 1860—1861 P. Dobšinským v B. Štiavnicí.

¹⁰ Maďarská mluvnica.

^{1a} Je ním pravdepodobne J. Palárik.

dokonalosti a súcosti k vedám za inými jazykmi nielen nestojí, leš i veľmi mnohé prevyšuje; že má jazyk, ktorý ho ani na jednu krajinu, ani na jedno mocnárstvo neobmedzuje, leš s ktorým ďalekosti sveta pochodiť môže; že je údom národa, z ktorého vyšli učenci a hodnostári, ktorí už v cirkvi, už v štáte sa hodnosťami jako jasné hviezdy lígocú; že není väčšej podlosti a ohavnejšej zrady, jako sa stať zanedbateľom národa svojho, osočovateľom rodiny svojej, znevažovateľom krvi, ktorá v ňom bije, a nevďačníkom naproti kmenu, z ktorého časný život vzal a ktorý ho potom jako svojho syna pestoval; zato špatná neľudskosť“, nevážiť si jazyk, ktorým ho slovenská mať v sladké sny ukolíbala, atď.

b) *Dychtenie po vzdelanosti*. Jako to telo bez duše, tak i národ bez vzdelanosti byť nemôže; lebo takýto nevzdelaný národ je predmetom keď nie zapovrhnutia, aspoň neznanosti, je mŕtvy a bez lesku, ktorý oko sveta na seba tiahnuť má; je hniezdo odrodilstva, lebo údovia jeho, keď pokrmu pre ducha nenachodia doma, sa po cudzine túľajú, rod svoj ohovárajú a o meno zradne pripravujú; je otlkom, na ktorom cudzinec sebevoľne jazdí; je tupým, ktorého neobozretnosť a trpezlivosť cudzé líšky k zámerom svojim zneužívajú. Musíme teda v lone národa nášho pestovať vedy, umenia a všetko, čo meno vzdelanosti na sebe nosí. Národovci naši sú puky, ktoré sa v sade podtatranskom v kvet vyvinúť musia, nie ale v cudzích zahradách. — Podpášme sa teda, drahí rodáci, k práci: jeden perom, druhý ústama; jeden v škole, druhý von z nej; jeden v časopisoch, druhý v knihách hľadme kriesiť v drahom národe našom dychtenie po vzdelanosti a sláve pred svetom, vtedy si národ náš, precitnuv zo sna svojho, zamiluje si vzdelanosť a menu vášmu prinesie česť, ktorá naveky nezvädne; vtedy aj vyššia šľachta uzná nespravodlivosť svojho k nám chladného srdca a bude si za česť pokladať, postavil sa na čelo naše.

c) *Obetavosť*, dľa ktorej by každý Slovák svoj národ milujúci rád a bez nevôle dľa možnosti aj hmotne podporoval všetko to, čo k vzdelaniu nášho drahého národa cieľi: lebo tí, čo perom pracujú, majú tiež žalúdok a telo nahé, potreba jim teda i do toho, i na toto. Kebý obetavosť táto koreň dostala na púde Slovenska, vtedy by sa ona vzťahovala i k obdareniu i ovenčeniu mužov, ktorí za duchovný život národa svojho svoje duchovné sily na oltár vlasti kladú. — Či to nemá bolestnou krvou zalial srdce, národ svoj milujúce, keď u synov Slávie vidí bohatú štedrosť k cudzine, kdežto jich kolíska hladom vädne? — Keď žijúci z potu, ktorý telo Slováka leje, nepečuje s hmotnou podporou o to, aby telesné Slováka snahy duchovnou potravou vzdelanosti odmeňoval? Rodáci! táto vznešená obetavosť nepožaduje tisíce: podporujte dľa možnosti časopisectvo a knihy, podporujte slovenské vzdelavateľské ústavy, atď., a obetavosti ste zadost učinili. Zámožným nechajte podporu mužov tých, ktorých telo pri prácach literárnych chradne.

II. Zvláštne potreby sa vzťahujú už na *spisovateľnosť*, už na *vzdelávanie národa nášho*.

Spisovateľné potreby náležia zaiste k tým najprednejším, lebo ony sú nielen výjav života národného a vzdelaného, leš aj vštepujú tento život národný a vzdelaný do srdca národovcov. Národ bez spisovateľstva je telo bez rúk. Odtiaľ sa dá vysvetliť: a) že obdivujeme vzdelanosť tých národov, ktoré skrze spisovateľstvo žiaru zo seba vydávajú; b) že národ náš preto malého uznania v nevďačnom svete dochádza, bo si nad touto potrebou málo hlavu lámal. Má-li byť ináč, musí byť ináč i so spisovateľstvom. K týmto spisovateľným potrebám náleží:

a) *Časopis cirkevný*; lebo „začiatok múdrosti je bázeň božia“, a len vzdelanosť s mravnosťou, viera s umením právom názov osvety nosí. Čo sa ale týče tohoto, buď

bohu chvála! Slovensko naše je opatrené časopisom, nosiace tie sladké mená „Cyrilla a Methoda“,¹ ktorí nekdy s apoštolskou horlivosťou vo vlasti veľkomoravskej zasadili ten strom kresťanstva, pod ktorého ratolesťami chodíme v svetle sv. evanjelia. Kdo by chcel zapierať potrebu časopisu tohoto, musel by byť načisto nedoma vo svete. Nevera, bezuzdnosť mysle a nemravnosť so všetkými svojimi úkladami a zbrojmi sa usilujú vyvrátiť ten strom blahonosného kresťanstva, ktorý jedine je ten spanilý tieň, pod ktorým môže bezpečne spočívať myseľ ľudská;

rakom zmyselnosti, nemravov a sebevôle chce porušiť skalú ctnosti, na ktorej jedine cíti človek šľadkosť svedomia a okom nádejplným hľadá k stánkom blaha. Či teda nemáme mať vojnu proti vrahovi tomuto? Príklad nábožnosti za nábožnosťou tiahne človeka ako za milú vôňu kveta nebeského, či nemáme pečovať o život takého pútnika, ktorý by nám povyprávaval, čo krásneho a nasledovania hodného sa deje na poli cirkevnom? — Mnohé rady, mnohé zastúpenia práva a života cirkevného sú nám potrebné, či nemáme mať radca v našich temnotách a rozpakoch, zastupiteľa proti krivdám a nátlakom v obore náboženskom?

b) *Časopis školský*; lebo takýto je: a) svedkom toho, ako národ náš k ránu osvety vstáva; b) povzbudzovateľom národa nášho k umeniam, bez ktorých národ nemôže mať známosti a slávy; c) prostriedkom k tomu, aby pp. učitelia mali orgán, v ktorom by sa už vyznamenali, už náhľady skúsenosti svojej iným zdelovali, už rovnakosti v učení sa poučovali, už potreby, ktorým škola prispieť k pomoci, poznali; aby znali, ku ktorému majú jich sily a snahy jednotlivé smerovať; d) zastavateľom pp. učiteľov a jich práv pred svetom; lebo tým skôr k jich pomoci patričné úrady prispejú, čím väčšie je obecnosť, pred ktorým sa jich netečnosť a nečinnosť do tmy kladie; e) zastavateľom školy a jich didaktiky, tamtej proti tým, ktorí nechválne zmýšľajú o vznešenosti školy a umení; tejto proti neprírodným prostriedkom didaktickým a za tie prostriedky, ktoré školstvo a vzdelanosť v národe našom zvelebiť môžu; f) paedagogom praktickým, ktorí theoretické pedagogické zásady do života uvádzajú a k potrebám nášho národa primerateľ učia. Keď není života bez školy a školy bez života, t. j. keď národ bez školstva je mŕtvý a bez slávy pred svetom; — keď škola len meno školy nosí, jestli sa v nej prostriedkov k vzdelaniu neužíva, umenie nevyvinuje a reč o pokroky sa nevedie, vtedy to nasleduje, že „časopis školský“, jakožto duša školstva a vzdelania je po „časopise cirkevnom“ tá najpotrebnejšia hviezda na obzore nášho národného života.

Buď však Bohu chvála! I tento orgán života školského máme,² tak, že ešte po inom, zvlášť českom a čo hneď aj slovenskom, sa zháňať je vecou bez prospechu a nebezpečnou; lebo a) národa nášho sily peňažité nestačia štedrou rukou dvojitých časopisov slovenských se ujať, bez ktorého sa ujímania padnúť musí neomylné český; a boli-li by obidva slovenské, padnúť musí jeden lebo druhý alebo obidva pre nedostatok účastenstva, k nemalej škode školstva na milom našom Slovensku. b) Dvojí časopis školský by mohol kaziť rovnakosť a svornosť náhľadov z ohľadu školského života, ktoré samy v sebe bárs rôzne v jednom časopise sa spriateľovať môžu.

Zvlášte iný český časopis školský pre Slovensko by bol a) zbytočný; veď školstvo

---

¹ Cyril a Metod, vychádzal od roku 1850 v B. Štiavnici, a to najprv za redakcie J. Palárika, potom po jeho odsúdení cirkevným súdom za redakcie A. Radlinského, M. Chrásteka, J. Slotu, Fr. Sasínka a Št. Rašku. Posledný ročník vyšiel neúplný roku 1870.

² Priateľ školy a literatúry začal vychádzať roku 1859 za redakcie A. Radlinského ako príloha CM. Vychádzal až do roku 1861. Pred vydávaním Pešťbudínskych vedomostí nahrádzal do istej miery aj politický časopis.

je znamenitým českým časopisom školským, jaký je „Život a Škola“;³ zastúpené: Kdo teda o inom školskom časopise českom zmýšľa, ten by mal rádejš svoje sily s českými časopismi spojiť; lebo čím viac síl je v jednom časopise sústredeno, tým živejší je časopis. b) Časopis český v Uhorsku je a) bez prospechu; darmo, je tá zásada didaktická, že v materskej reči treba účinkovať na chovancov, je zásadou nepodvratnou, a tak sa i na slovenských chovancov slovenčinou účinkovať má, i na učiteľstvo; lebo toto v slovenčine vzdelaným byť musí, aby na svojich slovenských chovancov orgánom slovenčiny účinkovať mohli. c) Český časopis školský na Slovensku jakožto inonárečný s iným slovenským časopisom školským by boli v ustavičnej nesvornosti. Darma by sľuboval český časopis na Slovensku priateľstvo slovenskému časopisu, pretože časopisy české toto skutočne dosiaľ dokazovali ustavičnými nápadmi na slovenčinu nášho časopisu slovenského. Toto je nám zaručením, že by český časopis školský sotva odložil zášť proti slovenčine.

Tí veľactení p. t. páni, ktorí svoje sily paedagogické národu nášmu obetovať chcú, omnoho viac by národu nášmu prospeli, keďby jich spojili s tými národomilcami, ktorí pre Slovákov vlastnou rečou slovenskou píšú, aby sily pedagogické rozptýlené neboli. Viac sa dá „spojenými silami“, ako „jednotlivými“ vykonať, čo sa na obrazoch Svätopluka a jeho synov zreteľne javí.

Kdo sa cíti byť schopným, vzdelaným perom pracovať pre národ, ten nie to, čo už máme, leš to, čo ešte nemáme a nám potrebné je, nech národu nášmu podá.

c) Časopis *beletristický* že je nám potrebný, len ten pochybovať bude, kto nemá oka k spatreniu behu sveta. Svet včulajší požaduje na človekovi súcosť do spoločnosti, schopnosť k humoru, vyhladenie spôsobu spolkovania, ústojnosť reči, krásu výrazov, jadrnú zhovorčivosť, krásne mravy v zábavných príkladoch, živosť fantázie a milé ducha rozveselenie, jakým ale spôsobom sa to u nás docieľiť má? Nie iným, jako u druhých národov. Cestou totižto literatúry beletristickej. Chceme-li sa postaviť do radu fajnového sveta, musíme sa vzdelat' k tomu skrze beletristiku. Snáď sa mi nekdo v odpor postaví s tou námietkou: že beletristika býva hrobom mravopočestnosti? K jeho slovíčku „býva“ dodáme slovíčko „často“ a tým vyzlečená bude jeho námietka zo sily svojej. Ovšem, jako každá vec býva zneužívaná, tak i beletristika môže podľahnúť osudu tomuto; avšak nepokazené srdce slovenské bude vždy na tom stáť, aby neprekročilo medze počestnosti svojej. — Blaho nám však, že i tohto poetického pokrmu nám neschádza; lebo báječný „Sokol“⁴ na krídlach svojich i tento aether po milom Slovensku už roznáša. — Nájde-li beletristika pod Tatrami prajnú pôdu, vtedy aj Thalia⁵ na Slovensku postaví byty svoje, a Slovensko divadlami upovedomené i na divadle sveta jako vzdelaný národ hrdo vystúpi.

Dosiaľ sme hovorili o tom, čo máme; avšak není na tom dost, milí rodáci! sa chlubiť s týmito časopisami, ktoré máme, že jich máme; musíme podpásať bedrá svoje, aby sme si jich budúcnosť ubezpečili a nad nimi, pre netečnosť našu pohrobenými, žalostne kvíliť nemuseli. Podporujte jich teda už štedrosťou a perom, už odporúčaním spolurodákom svojim; aby takto zotavený život nášho milého Slovenska nielen neklesal, leš od doby k dobe jako ranné slnko vždy jasnejšie sa leskol na obzore sveta.

Leš, milí rodáci! krdel je ešte tých potrieb, ktoré cítíme; z týchto len niektoré vám spomeniem; a síce potrebné sú nám:

³ Vychádzal od roku 1854 v Prahe za redakcie P. Rezáča a J. V. Rozuma. Bol redigovaný v duchu národnom a často bol konfiškovaný.

⁴ Vydával ho najprv P. Dobšinský (od roku 1840), po ňom (od roku 1862) V. Pauliny-Tóth.

⁵ Myslí sa na vybudovanie stánkov pre divadlá.

a) *Samostatný časopis politický slovenský*, bez ktorého sa náš národný život vy-národní, klesne, uznania nenájde, zahynie; lebo kto chce v politickom svete mať miesto, ten musí mať život politický; akože život tento mať bez časopisu politického? Pone-váč politický časopis je a) orgán, ktorý pred svetom národný život národa zastupuje, o jeho potrebách rokuje, za jeho práva bojuje, pred nadvládou inonárodnictva háji, uznanie jeho vyhlasuje, o úradné národné vysluhovanie spravodnosti a práv reč vedie atď. Ktorý národ bez týchto vlastností politických môže mať život politický? b) Národ náš slovenský je ešte málo povedomý svojego politického a národného života, a preto sa už k jednému, už k druhému národu nakloňuje, aby takto v osobe iných politickej uznalosti a politicky požíval, aby teda národ náš, jako národ sám v sebe stál a s inými amalgamizovaný charakter politicky v srdci svojom choval, potrebný je časopis poli-tický, ktorý by ho k povedomiu svojej vlastnej národnosti a politického života samo-statného viedol a v ňom cit národno-politický vyvíjaval. — Táto je príčina, že národy, ktoré k povedomiu, k precíteniu národnému prišli a pred svetom politického uznania mať chcú, mnohé kroky činili, mnohý pot vyliali, s mnohými prekážkami v súboj stúpili, aby časopis politický pre svoj národ založili, teda aj my, drahí slovenskí rodáci! na tom sa poradiť a zjednomysliť musíme, abysme tohoto potrebného chleba pre náš život národno-politický získali, a keď tá radostná hodina uderí, v ktorej pozva-nie k predplateniu na samostatný politický časopis slovenský pod Tatrami zavíta, aby každý Tatran z lásky k národu, jeho životu národnému a politickej budúcnosti štedrú ruku otvoril k založeniu tohoto potrebného prameňa pre národno-politický život nášho milého Slovenska.

b) *Hospodárske noviny*, ktoré by okriesili pod velebnými našimi Tatrami priemysel a hospodárstvo, žeby časný blahobyt ľudu nášho slovenského najprv vzniku, potom ale rozkvetu došiel. Mnohé sú zaiste predsudky, ktoré panujú u ľudu nášho, takže pra-vidlom ľudu nášho v potahu na vetvu túto života sa zdá len byť tá zástera: „jako otec robil, tak budem i ja.“ Proti týmto predsudkom teda, jako proti nejakým otrockým putám, bojovať treba, aby ľud náš slovenský nezostal pozadu za národami v obore hospodárstva. Akým ale prosriedkom sa dá proti tejto stohlavej sane predsudkov u ľudu nášho bojovať — jako prostonárodným listom hospodárskym? Ľud náš má schopnosti a sily, pole a vrchy, sady a vinice, humná a zahrady; toto však všetko zdá sa byť na milom našom Slovensku jako mrtvé, kdežto keďby bolo oživené, vývinom a rozkvetom svojím ľudu nášmu výdatnejšieho časného zisku prinášať mohlo. Kdoby ale mohol byť súčasťou radcom k povzbudeniu a zvelebeniu priemyslu, k poučovaniu a zdoko-naľovaniu hospodárstva jako hospodárske noviny slovenské, ktoré zoznamené s polo-žením a potrebami Slovenska by lebo nové rady priemyselné a hospodárske prinášali, náhľady sbierali a skúmali, inonárodné a inokrajinské zásady s pomerami Slovenska nášho porovnávali. Takto by sa Tatránsko naše pod správou hospodárskych novín ako zahrada pod umnou rukou zahradníka skutočnou záhradou pred obličajom sveta stalo, zisk hojnejší by donášalo, a tak ľud náš i z ospalosti, i z chudoby, i zo zakrpatelosti vzkriesený, majúci bohatejšie pramene k verejnému životu, by sa schopnejším stal. — Tu však opäť netreba zabudnúť na to, že noviny takéto by slovenské byť museli, aby si ľud nad zmyslom inonárečných slov a sád hlavu lámať nemusel, leš v nich populár-nosť svoju našiel; ináč by jich zunoval a do predošlého spánku netečnosti by sa uložil.

c) *Knihy už k nábožnému, už k vedeckému, už k národnému, už k spoločenskému, už k hospodárskemu životu náležajúce*; ponevác tieto sú pramene, ktoré štiavu vzdelá-ného života do národa vlievajú. Dokázano je, že vzdelaný život národov stojí v pomere kníh vydávaných a odberaných, dokiaľ teda národ náš nebude prejatý zaľubovaním si

v knihách, dotiaľ nebude so vzdelanosťou sveta spriateľený a zoznámený. — Budeme-li mať knihy, zásoba týchto porodí nám knižnice, pravý to poklad vzdelanosti, bez ktorého vzdelanosť len živorí, ale nežije. Chceme-li mať tieto poklady, musíme mať aj tie bane, z ktorých ony vychádzajú, t. j.

d) *Spolky knihy vydávajúce; a síce spolok cirkevný a spolok národný*: tamten aby literatúru cirkevnú, tento ale literatúru vedeckú, národnú a hospodársku pestoval. Potreba nám teda „spojenými silami“ byť na tom, aby slnko cirkevného a mesiac národného spolku takého vyšli na obzore Slovenska drahého; lebo: a) spojené sily nakladateľské by napomáhali vydávanie kníh, týchto plodov ducha, čoby jednotlivé sily uniesť vstave neboli; b) knihy spolkové cez ruky výboru idúce by výberu a skúmaniu podrobené boli, a tak len síce, česť Slovenska na zreteli majúce knihy by svetlo videli. c) Odberatelia kníh jednotlivé vydávaných, vzdelanosť štedrosťou svojou podporujú, len dokiaľ žijú; údovia však spolku účastinami svojimi i vtedy sú štedrou podporou vydávania kníh, keď jich zem kryje a národ jich mohly žehná.

Rodáci milí! Prímite a rozvažujte spokojnou myslou náhľady tieto!

56

Clánok Jána Palárika „Čo máme očakávať od konštitúcie uhorskej pre našu národnosť a čo nám teraz predovšetkým treba.“

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 45, str. 354—355. Budín 10. novembra 1860.

Po obnovení starých ústavných práv bude treba i Slovákovi zúčastniť sa politického života, a preto radí založiť politické noviny. Na kauciu 5000 zl. sa už rozbehla zbierka.

Velikánske, ešte nedokončené drama najnovších politických pohybov západnej Európy, v ktorých zásada národnosti hlavnú rollu hraje, mocne zatriaslo životom národov, a nezostalo bez účinku ani na veľiké mocnárstvo Rakúske. Najvyššie koncessie od 20. Okt. t. r. národom rakúskym,¹ a zvlášte nám Uhrom dané, sú toho dôkazom. Práca budova státna, na absolutistických a centralizačných teoriách drom Bachom osnovaná, ktorá všetku historicko-politickú individuálnosť národov rakúskych znivočiť hrozila, jedným razom sa zrútila, jako domec z karát vystavený a monarchia rakúska musí sa zas znovu stavať na základoch ústavných. V najvyššom „Diplome“ od 20. Okt. udeľuje sa krajine našej Uhorskej s daktorými modifikáciami forma starodávnej naše konštitúcie. Už sa zriadzuje Uhorská kancellária,² kráľovská kúria,³ stoličná samospráva,⁴ — už sú vymenovaní hlavní župani stolíc, a Jeho Eminencia pán kardinál

¹ Októbrový diplom.

² Uhorská dvorská kancelária bola najvyššou vládnu ustanovizňou Uhorska. Bola zrušená v dôsledku marcových zákonov roku 1848.

³ Najvyšší súdny dvor Uhorska.

⁴ Stoličná správa vo svojej starej forme, ako jestvovala do roku 1849, bola po zdolaní maďarskej revolúcie zrušená a obnovená po vydaní Októbrového diplomu.